

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MARKAZIY BANKI TOMONIDAN
O‘TKAZILADIGAN KASSA TEKSHIRUVLARI VA ULARNING AHAMIYATI

Ahmedove Shaxzoda Zakirjanovna

Chilonzor tumani 1-son politexnikumi oliy ma’lumotli banklarda buxgalteriya hisobi maxsus fani
o’qituvchisi e-pochta: ahmadovashaxzoda678@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tijorat banklari kassa faoliyati ustidan nazorat qilish mexanizmlari, kassa tekshiruvlarini o‘tkazish tartibi va ushbu jarayonning pul-kredit siyosati samaradorligini oshirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, naqd pul muomalasini tartibga solishda kassa intizomining ahamiyati va aniqlanadigan kamchiliklarning oldini olish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Markaziy bank, tijorat banklari, kassa tekshiruvi, kassa intizomi, naqd pul muomalasi, emissiya, audit, bank nazorati, likvidlilik.

Asosiy qism

1. Kassa tekshiruvlarining huquqiy va iqtisodiy asoslari

O‘zbekiston Respublikasining "Markaziy banki to‘g‘risida"gi Qonuniga muvofiq, Markaziy bank bank tizimida kassa amaliyotlarini yuritish tartibini belgilaydi va ularga rioya qilinishi ustidan nazoratni amalga oshiradi. Kassa tekshiruvlari shunchaki hisob-kitobni emas, balki iqtisodiyotdagi naqd pullarning qonuniy aylanishini ta‘minlaydi.

Markaziy bank tomonidan o‘tkaziladigan kassa tekshiruvlarining qiyosiy jadvali

Tekshiruv yo‘nalishi	Tekshirish obyekti	Asosiy maqsadi	Aniqlanadigan ehtimoliy kamchiliklar
Naqd pullar butligi	Bank omborxonasi (seyf), operatsion kassa	Haqiqiy qoldiqning buxgalteriya hisobiga mosligini aniqlash	Naqd pul kamomadi yoki asossiz ortiqcha mablag‘lar
Hujjatlar aylanishi	Kirim va chiqim kassa orderlari, kunlik jurnallar	Operatsiyalarning qonuniy rasmiylashtirilganini ko‘rish	Imzolarning yetishmasligi, sanalardagi tafovutlar
Valyuta boyluklari	Chet el valyutasi va qimmatli metallar	Valyuta operatsiyalarining MB kursiga muvofiqligi	Kurs farqlarining noto‘g‘ri hisoblanishi
Inkassatsiya xizmati	Inkassatsiya sumkalari va yo‘nalish varaqlari	Mablag‘larning tashish vaqtida xavfsizligini ta‘minlash	Plombalarning buzilganligi, vaqt me‘yoriga amal qilmaslik
Texnik talablar	Kassa binosining mustahkamligi, signalizatsiya	Xavfsizlik standartlariga javob berishini aniqlash	Kuzatuv kameralarining nosozligi, yong‘in xavfsizligi

Kassa tekshiruvlarining ahamiyati (Iyerarxik tuzilishda)

Kassa tekshiruvlari nafaqat bank ichki intizomi, balki butun mamlakat iqtisodiyoti uchun quyidagi ahamiyatga ega:

Mikro darajada: Bank xodimlarining mas‘uliyatini oshiradi. Ichki o‘g‘rilik va firibgarlik xavfini (fraud risk) nolga tushiradi.

Makro darajada: Naqd pul emissiyasini tartibga solish: Muomaladagi naqd pul hajmi haqida aniq ma'lumot beradi.

Inflyatsiyani jilovlash: Iqtisodiyotdan tashqaridagi (xufiyona) naqd pul oqimlarini qisqartirishga yordam beradi.

Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurash (AML/CFT): Shubhali operatsiyalarni erta bosqichda aniqlash imkonini beradi.

Tekshiruvning asosiy maqsadlari: Bank kassalarida naqd pullarning butligini ta'minlash. Kassa hujjatlarining qonunchilik talablariga muvofiqligini tekshirish. Naqd pullarni qabul qilish, saqlash va inkassatsiya qilish qoidalariga rioya etilishini nazorat qilish.

2. Kassa tekshiruvi jarayonining bosqichlari

Markaziy bank tomonidan o'tkaziladigan tekshiruvlar odatda rejaviy va to'satdan (rejasiz) shaklda amalga oshiriladi.

1. Tayyorgarlik: Bankning kassa hisobotlari masofaviy nazorat (off-site) orqali tahlil qilinadi.

2. Haqiqiy holatni o'rganish: Bevosita bank binosiga borgan holda, kassa omborxonalaridagi naqd pullar va boshqa qimmatliklar inventarizatsiya qilinadi.

3. Hujjatli tekshiruv: Kunlik kassa jurnallari, kirim va chiqim orderlari, qayta sanash bayonnomalari tahlil qilinadi.

3. Kassa intizomining ahamiyati

Kassa tekshiruvlari orqali naqd pul oqimlarining shaffofligi ta'minlanadi. Bu jarayon quyidagi muhim funksiyalarni bajaradi:

Iqtisodiy xavfsizlik: Pul yuvishga va noqonuniy aylanishga qarshi kurashish.

Emissiyani boshqarish: Iqtisodiyotdagi naqd pul massasini aniq prognoz qilish.

Mijozlar ishonchi: Bank tizimiga bo'lgan ishonchni mustahkamlash.

XULOSA

Markaziy bank tomonidan o'tkaziladigan kassa tekshiruvlari bank tizimining barqarorligini ta'minlovchi eng muhim nazorat vositalaridan biridir. Bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida naqd pul muomalasi kamayib borayotgan bo'lsa-da, kassa operatsiyalari ustidan qat'iy nazorat pul-kredit siyosatining daxlsizligini ta'minlaydi.

Tekshiruvlar natijasida aniqlangan tizimli xatolar bank xodimlarining malakasini oshirish va ichki nazorat tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi. Kelajakda kassa tekshiruvlarini to'liq raqamlashtirish va "aqlli" nazorat tizimlarini joriy etish orqali inson omilini kamaytirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonuni.

2. "Tijorat banklarida kassa amaliyotlarini yuritish, naqd pullar va boshqa qimmatliklarni saqlash hamda ularni inkassatsiya qilish tartibi to'g'risida" gi Yo'riqnama (Markaziy bank boshqaruvining qarori).

3. Abdullayeva Sh.Z. "Bank auditi". Darslik. - T.: "Iqtisod-Moliya", 2021.

4.O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik tahliliy sharhlari (2023-2024 yy.).

5.O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. (Kassa intizomini buzganlik uchun bank mansabdor shaxslariga qo'llaniladigan choralar bo'limi).

6.Mullajonov F.M. "O'zbekiston Respublikasi bank tizimi". – T.: "O'zbekiston", 2018. (Markaziy bankning shakllanishi va nazorat funksiyalari haqida).

7.Rose P.S., Hudgins S.C. "Bank Management & Financial Services". – McGraw-Hill Education, 2012. (Xalqaro bank menejmenti va kassa amaliyotlari tahlili bo'yicha dunyodagi eng mashhur darsliklardan biri).